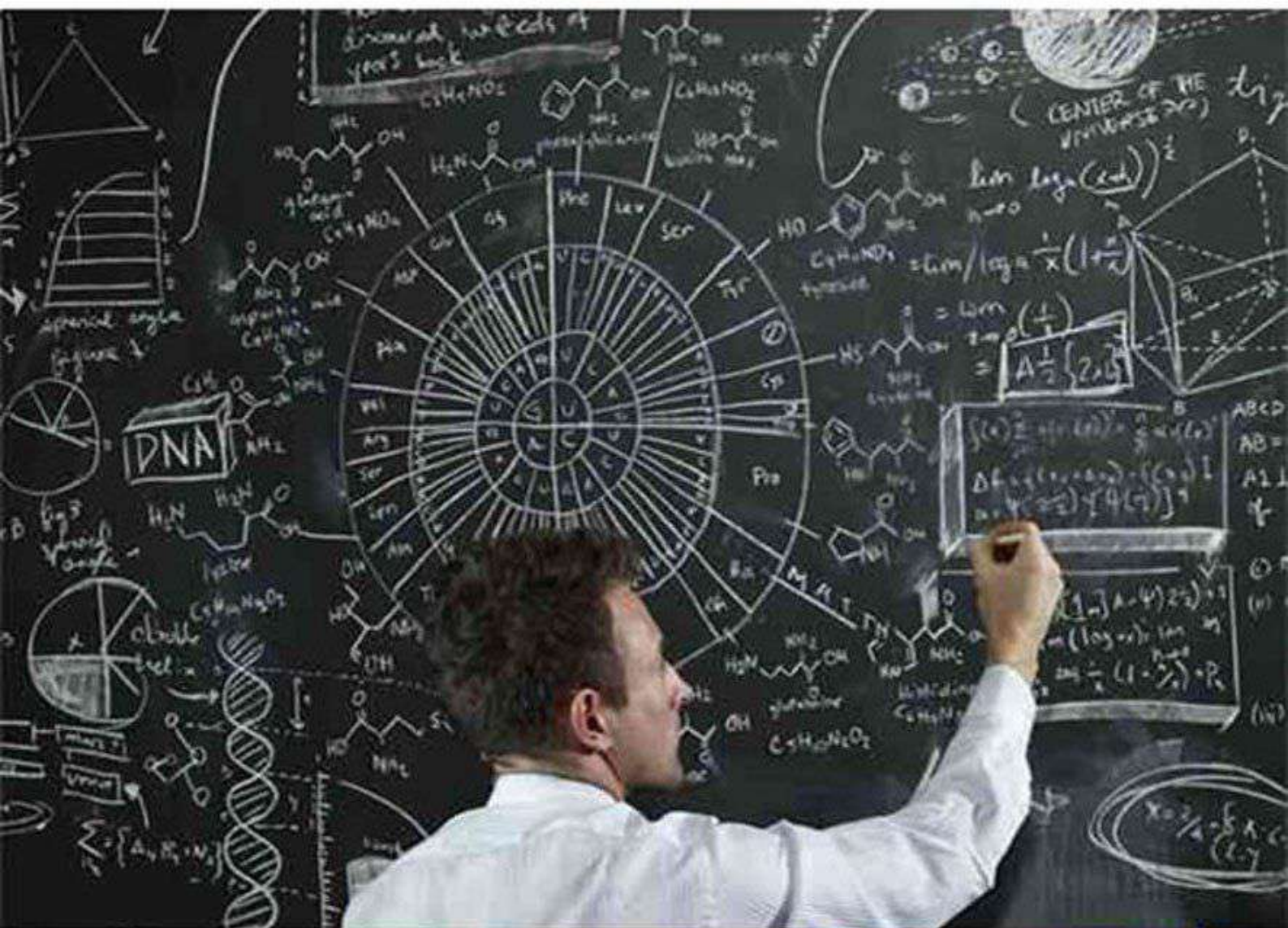

ISSN: 2181-3639

RESULTS OF NATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH

Scientific journal

OpenAIRE

zenodo

Volume- 5 Issue-2

2

2026

INNOVATSIYA SIYOSIY TADQIQOT OBYEKTI SIFATIDA

Jahongir Akramov

Oriental universiteti dotsenti v.b., PhD

Annotatsiya Maqolada “innovatsiya” tushunchasi siyosiy fanlar nuqtai nazaridan tahlil qilingan. Mualliflar turli xarakterdagi ilmiy-siyosiy materiallar asosida siyosiy innovatsiyalar mohiyatini belgilab bergan muhim tendensiyalar va omillarni tavsiflaydi.

Kalit soʻzlar: Innovatsiya, modernizatsiya, siyosiy innovatsiyalar, innovatsion rivojlanish.

Аннотация В статье анализируется понятие «инновация» с точки зрения политических наук. На основе различных научно-политических материалов авторы характеризуют ключевые тенденции и факторы, определяющие сущность политических инноваций.

Ключевые слова: Инновация, модернизация, политические инновации, инновационное развитие

Annotation The article is analyzed the concept “innovation” in the sphere of politics sciences. Based upon various scientific and political sources, the authors elucidates the key trends and factors that determined the essence of political innovations.

Key words: Innovation, modernization, political innovations, innovative development.

Kirish. Mamlakatimizda soʻnggi yillarda amalga oshirilayotgan keng qamrovli isloh etish jarayonlari barcha sohalarni qamrab olgan boʻlib, bu borada davlat boshqaruvi yoʻnalishi ham alohida oʻrin tutadi. Mamlakatimizda kechayotgan

barcha sohalarni tub islohotlar orqali rivojlantirish jarayoni siyosiy-falsafiy fanlar tarmog'ida modernizatsiya jarayoni sifatida baholanadi. O'zbekistonda joriy modernizatsiya jarayonining bosh tashkiliy-huquqiy mezoni bo'lgan Harakatlar strategiyasining birinchi ustuvor yo'nalishi sifatida "Davlat va jamiyat qurilishi tizimini takomillashtirish" etib belgilanishi respublika rahbariyatining siyosiy modernizatsiyaga, ya'ni davlat boshqaruvi tizimini zamon talablariga moslashtirish jarayoniga katta e'tibor berayotganidan darak beradi.

Modernizatsion va innovatsion rivojlanish muvaffaqiyatli rivojlanayotgan zamonaviy jamiyatlarning ajralmas qismidir. Bugungi dunyoda globallashuv sharoitida shakllangan raqobatning yuksak darajasi innovatsiyalarni joriy etish yo'li bilan erishilishi mumkin bo'lgan samaradorlik darajasini muntazam oshirib borish zaruratini oldindan belgilab beradi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev 2017-yil 22-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisga Murojaatnomasida jumladan, quyidagilarni ta'kidlab o'tgan edi:

"Bugun biz davlat va jamiyat hayotining barcha sohalarini tubdan yangilashga qaratilgan innovatsion rivojlanish yo'liga o'tmoqdamiz. Bu bejiz emas, albatta. Chunki zamon shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davrda kim yutadi? Yangi fikr, yangi g'oyaga, innovatsiyaga tayangan davlat yutadi.

Innovatsiya – bu kelajak degani. Biz buyuk kelajagimizni barpo etishni bugundan boshlaydigan bo'lsak, uni aynan innovatsion g'oyalar, innovatsion yondashuv asosida boshlashimiz kerak" [1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O'zbekistonda davlat boshqaruvini modernizatsiyalash jarayonini innovatsiyalarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Xo'sh, innovatsiyaning o'zi nima? Innovatsiya, "O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi"da ko'rsatilishicha, quyidagicha mazmun va tushunchalarga ega: "Innovatsiya (inglizcha innovationas – kiritilgan yangilik, ixtiro) — 1) texnika va texnologiya avlodlarini almashtirishni ta'minlash uchun iqtisodiyotga sarflangan mablag'lar; 2) ilmiy-texnika yutuklari va ilg'or tajribalarga asoslangan texnika, texnologiya,

boshqarish va mehnatni tashkil etish kabi sohalardagi yangiliklar, shuningdek, ularning turli sohalar va faoliyat doiralarida qo‘llanilishi” [7].

Ushbu ensiklopedik ma’lumotda innovatsiya tushunchasiga umumiy ta’rif-tavsif berishda birtomonlamalikka yo‘l qo‘yilgan. Bu yerda asosan tabiiy fanlar, texnika, texnologiya, umuman mehnat faoliyatlarini tashkil etishda yuz berishi mumkin bo‘lgan yangilik va yangilanishlarga sababchi bo‘ladigan yangi intellektual bilim, g‘oya, nazariya va ta’limotlar nazarda tutilgan. Ammo bular jumlasiga ijtimoiy-gumanitar fanlar, shuningdek, siyosiy fanlarga oid yangiliklar ham kirishi e’tiborga olinmagan. Innovatsiya tushunchasi va uning mazmuni ham ... umumiy va xususiy tushuncha, mazmun va yo‘nalishlarga ega [6]. “Umumiy innovatsiya” deganda umuman keng ma’nodagi, butun jamiyat va insoniyat taraqqiyoti, barcha mehnat faoliyatlari takomil topishiga xizmat qilgan innovatsiyalar nazarda tutilmog‘i kerak. Xususiy innovatsiyalar esa xalq xo‘jaligi yoki fanning, ma’lum bir sohasi yoki yo‘nalishlari bilangina bog‘liq bo‘lgan innovatsiyalardan iboratdir.

“Innovatsiya” atamasi lotincha “novatio” so‘zidan olingan bo‘lib, “yangilash” (yoki “o‘zgarish”)ni anglatadi hamda “in” old qo‘shimchasi lotinchadan “yo‘nalishda” deb tarjima qilinadi, agar so‘zma-so‘z tarjima qilinadigan bo‘lsa, “Innovatio” – “o‘zgarishlar tomon yo‘nalish”dir. Innovatsiya tushunchasi XX asrning boshlarida “innovatsion kombinatsiyalar” tahlili, iqtisodiy tizimlar rivojidadagi o‘zgarishlar natijasida avstriyalik va amerikalik iqtisodchi Y.Shumpeterning ilmiy ishlari orqali yuzaga keldi. Iqtisodiy innovatsiya tushunchasi Yozef Shumpater tomonidan “Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi” (1911) asarida ishlab chiqilgan edi.

Innovatsiya deyilganda, jamiyat uchun maqbul bo‘lib chiqqan hamda joriy etilishi ham salbiy, ham ijobiy (ijtimoiysiyosiy) oqibatlariga olib kelishi mumkin bo‘lgan sezilarli va dolzarb yangilik tushunilgan.

Innovatsiya – bu har qanday yangilik yoki yangilikni joriy etish emas, balki amaldagi tizim samaradorligini sezilarli darajada yuksaltiradigan yangilikdir [2].

Aksariyat tadqiqotchilar innovatsiyalarning asosiy xossalari (mezonlari) sifatida ularning qo'llanish sohasidan qat'iy nazar quyidagilarni: 1) yangilik; 2) amalda qo'llanilishi; 3) muayyan maqsadlar va vazifalarni qondirish salohiyati (ya'ni kishilar yoki ijtimoiy institutlar talablariga javob berish salohiyati) ajratib ko'rsatishlarini ta'kidlab o'tish lozim [3].

Tadqiqot metodologiyasi. Innovatsiya va modernizatsiya tushunchalarining nisbatini ko'rib chiqsak. Shu o'rinda alohida qayd etib joizki, modernizatsiya va innovatsiya boshqa-boshqa, lekin bir-biriga bog'liq tushunchalardir. Modernizatsiya (fransuzcha moderisatio, moderne – yangi, zamonaviy) – jamiyatni zamonaviy talablarga muvofiq takomillashtirish maqsadida xilma-xil o'zgarishlarni amalga oshirishdan iborat ijtimoiy-tarixiy jarayonni ifodalovchi tushunchadir [5]. Innovatsiya deyilganida insonning va umuman butun jamiyatning ehtiyojlarini qondirish uchun ilgari sinab ko'rilmagan qandaydir yangilikni yaratish, tashkil etish, kengaytirish va joriy etish tushuniladi. Lekin modernizatsiya va innovatsiya bir-birini taqozo etadi. Chunki jamiyatni zamon talablariga mos takomillashtirish jarayonida barcha sohalarda samaradorlikni oshira oladigan yangiliklarga kuchli ehtiyoj tug'iladi. Innovatsiyalarni hayotga tatbiq etish esa o'z-o'zidan modernizatsiya jarayonida ko'proq samaradorligini namoyon eta oladi.

Modernizatsiyalash va innovatsion jarayonlar o'zaro chambarchas bog'liqdir. Modernizatsiyalash aniq qo'llaniladigan innovatsiyalar va texnologiyalarni ishlab chiqish, ularni amalda qo'llash usullari va vositalarini yaratish, ularni harakatga joriy etish, sarf etiladigan vositalar va sa'yharakatlarni imkon qadar kamaytirishga yo'naltirilgandir. Modernizatsiyada siyosiy boshqaruvni yangilash – negiz masala hisoblanadi [8].

Innovatsiyalarning bir qancha turlari mavjud, jumladan:

- Texnologik innovatsiyalar – mavjud mahsulot, buyum, texnikani yangisini qo'lga kiritish yoki samarali ishlab chiqish, yangi yoki takomillashtirilgan

texnologik jarayonlardir. Ishlab chiqarishni tashkil etish va boshqarish sohasidagi innovatsiyalar texnologik innovatsiyalarga kirmaydi.

- Ijtimoiy (jarayonli) innovatsiyalar – jamiyat hayotini (pedagogika, boshqaruv tizimi, xayriya, xizmat ko‘rsatish, jarayonni tashkil etishni) qayta tashkil etishda inson hayoti sohalarini yangilash jarayonidir.

- Mahsulot innovatsiyalari – yangi va foydali xossalarga ega bo‘lgan mahsulotlarni yaratish.

- Tashkiliy innovatsiyalar – menejment tizimini takomillashtirishdir.

- Marketing innovatsiyalari – mahsulotlar bezagi yoki o‘ramida sezilarli o‘zgarishlarni qamrab oluvchi yangi yoki anchagina yaxshilangan marketing usullarini joriy etish, savdo va mahsulotlar (xizmatlar) taqdimotida yangi usullardan foydalanish, ularni sotish bozorida taqdim etish va ilgari surish, yangicha narx strategiyalarini shakllantirishdir.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot mavzuidan kelib chiqqan holda biz boshqaruv tizimi borasidagi innovatsiyalarning ijtimoiy (jarayonli) innovatsiyalar turiga mansubligini ko‘rishimiz mumkin. O‘z o‘rnida, boshqaruv tizimidagi jarayonlar va yangiliklar siyosatshunoslik fani vakolati doirasida bo‘lgani uchun davlat boshqaruv tizimi borasidagi innovatsiyalar, ya’ni siyosiy innovatsiyalar ushbu fan doirasida tadqiq etiladi.

Agar innovatsiyalarning iqtisodiy mohiyati uni tijorat yo‘li bilan joriy etishga qadar yetkazishdan iborat bo‘lsa, uning siyosiy mohiyati muayyan boshqaruv amaliyotidan (davlat hokimiyati idoralari tizimidagi texnologiyalar, tuzilma, xizmatlar) hamda buni davlat boshqaruvi idoralari faoliyatida tizimli tarqalishidan iborat ekanligi ta’kidlanadi.

Jamiyat hayotining barcha sohalarini va tomonlarini qamrab oluvchi davlat faoliyatining mustaqil yo‘nalishi sifatidagi innovatsion siyosatdan farqli o‘laroq, siyosiy innovatsiyalar davlat siyosatining o‘ta turli-tuman tarmoqlarida, ya’ni: ijtimoiy, iqtisodiy, sanoat, ta’lim, mahalliy, madaniy, transport va boshqa

tarmoqlarida namoyon bo‘lishi mumkin. Ya’ni, innovatsion siyosat – bu tarmoqqa doir, vertikal birlashishga yo‘naltirilgan faoliyat bo‘lsa, siyosiy innovatsiyalar – bu davlat siyosatining o‘ta turli yo‘nalishlariga singish xossasiga ega bo‘lgan gorizontal tuzdagi tuzilmali hodisadir. Shunday qilib, siyosiy innovatsiyalar deyilganda, biz, davlatning davlat siyosatining turli yo‘nalishlarida yangiliklarni kiritish yo‘li bilan siyosiy tizimning samaradorligi va oshkoraligini yuksaltirishga yo‘naltirilgan maqsadli faoliyatini tushunamiz. Siyosiy tizimni demokratlashtirish, saylov qonunchiligini erkinlashtirish, mahalliy siyosatda vakolatlarni quyi darajaga taqdim etish, iqtisodiy siyosatda tadbirkorlikka bo‘lgan soliq yukini kamaytirish, transport siyosatida transport sohasini mablag‘lashtirishni optimallashtirish va hokazolar siyosiy innovatsiyalarga misol bo‘lishi mumkin.

Innovatsiyalarning bir qator tasnifiy alomatlarini ajratib ko‘rsatish mumkin.

O‘zgartirish obyekti bo‘yicha innovatsiyalar, o‘zgartirish obyektiga bog‘liq holda: xizmat ko‘rsatish innovatsiyalari (misol uchun, siyosiy texnologiyalar va axborot tahliliy faoliyatga outsorsingni joriy etish, siyosiy kampaniya konsepsiyasini ishlab chiqish, saylovchilarning imzolarini yig‘ish va h.k.); jarayonli innovatsiyalar (masalan, saylov kampaniyasini o‘tkazish jarayonidagi o‘zgarish, reklama mahsulotini ishlab chiqarish, televizion roliklar tayyorlash); ma‘muriy innovatsiyalar (kadrlar zaxirasini tayyorlash, ularni o‘qitish va h.k.); tizimli innovatsiyalar (masalan, yangi siyosiy partiyalar, jamoatchilik tashkilotlarini tuzish yoki o‘zaro harakatning yangi usullarini joriy etish); konseptual innovatsiyalar (subyektlarning dunyoqarashi, mafkurasini o‘zgartirish, yangi partiya dasturlarini, konsepsiyalarini ishlab chiqish, yangi migratsion qonunchilikni shakllantirish va h.k.); radikal o‘zgarishlar (yangi harbiy, siyosiy bo‘g‘inlar, koalitsiyalarning shakllanishi).

Yangilik kiritish tashabbuskoriga bog‘liq innovatsiyalar: “yuqoridan-pastga” innovatsiyalar (odatda, hukumat tuzilmalari, hukmron siyosiy partiya, siyosiy yetakchilar va h.k.lar tomonidan kiritiladi) hamda “pastdanyuqoriga” bular davlat

xizmatchilari, budjet sohasidagi xodimlar, deputatlar, saylovchilar, fuqarolik jamiyati vakillari, o'rta bo'g'in siyosatchilari (faollari) tomonidan bo'ladigan tashabbus bilan kiritiladi.

Yangilik darajasiga ko'ra innovatsiyalar: bosqichli innovatsiyalar (incremental innovations) – mavjud jarayonlar va institutlarni birozgina yaxshilashni nazarda tutadi; radikal innovatsiyalar (radical innovations) – mavjud jarayonlar va institutlarni tubdan o'zgartirish yoki yangilarini joriy etish; tizimli innovatsiyalar (system innovations) – yangi tizimni yaratish yoki mavjudlarini: siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, energetik, mahalliy (siyosiy oqibatlar) tizimlarini fundamental o'zgartirish va h.k.lar.

Paydo bo'lish sabablariga bog'liq innovatsiyalar: extiyojlardan yuzaga keladigan innovatsiyalar – muayyan vazifani hal qilish uchun yaratiladi; samaradorlikni yuksaltirishga mo'ljallangan innovatsiyalar – amalga oshirilayotgan jarayonning, mavjud mahsulot, xizmatlar yoki tartibotning samaradorligini yuksaltirish uchun ishlab chiqiladi.

Yuqorida ta'kidlab o'tilgan innovatsiya turlari bevosita siyosiy innovatsiyalarning ham turlarni tashkil etishini inobatga olish lozimdir.

Shu o'rinda siyosiy innovatsiyalar va siyosatdagi innovatsiyalarni farqlab ko'rsatish maqsadga muvofiq bo'lib ko'rinmoqda. Bularning birinchisi siyosiy tizimda va uning tizimchalaridagi sezilarli o'zgarishlar: institutsional, meyoriy huquqiy, mafkuraviy, axborot kommunikatsion o'zgarishlardan iborat; ikkinchisi, siyosatdagi innovatsiyalar: siyosiy vaziyatga siyosiy mojarolarning rivojlanishi, saylov kampaniyasini amalga oshirish, siyosiy jarayon va boshqalarga jonli ijodiy javob sifatida doimo aniq bo'lishi mumkin.

Davlatning innovatsiyaga qodirligi ijtimoiy hayotning barcha sohalarida: huquq va ma'muriy tizim, davlat xizmati, sog'liqni saqlash va ta'lim, ijtimoiy siyosat sohalarida yangiliklar va o'zgarishlarni joriy etish siyosatini shakllantirishdan iborat bo'lishi lozim. Rivojlanayotgan mamlakatlardagi asosiy

siyosiy tendensiyalardan biri innovatsiyaga qodirlik va yalpi modernizatsiyalashdir. Davlat aks holda rivojlanishda muqarrar orqada qolish kutayotganligini anglaydi [4]. Hozirgi vaqtda O‘zbekistonda modernizatsiyalash va innovatsiya faoliyatini ancha faol moliyalashtirish amalga oshirilmoqda, bu rivojlanishning mazkur yo‘nalishi ahamiyatini asoslamoqda.

Xulosa va takliflar. Innovatsion rivojlanish modernizatsiyalashning asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib ko‘rinmoqda. Innovatsiyalar umumqamrovli tusga kirayotganligi so‘nggi o‘n yilliklarga xosdir. Agar ilgari innovatsiyalardan cheklangan tarzda, asosan faoliyatning texnik sohasida foydalanilgan bo‘lsa, vaqti kelib bular ijtimoiy hayotning barcha sohalariga tarqaldi. Buning ustiga, innovatsion faollik faqatgina tijorat tuzilmalari va ilmiy muassasalarga emas, umuman davlatga ham xos bo‘lib qoldi.

Shunday qilib, siyosatda innovatsiyalar siyosiy tizimni rivojlantirish va amal qilish samaradorligini oshirish uchun munosabatlar, institutlar, amaliyotlarning yangi ko‘rinishlarini shakllantirish uchun zaruriy yondoshuvdir. Shu asnoda innovatsiyalar odatda globallashuv sharoitlarida ijtimoiysiyosiy voqelikni tubdan o‘zgartiruvchi, davlat va jamiyatni maqsadga yo‘naltirilgan holda rivojlantirishga imkon yaratuvchi, mamlakatning salmog‘i va nufuzini kuchaytiruvchi intellektual yangilikdir. Zamonaviy davlatlar va jamiyatlarning rivojlanishi yo‘nalishi maqbul iqtisodiy iqlimni, jamiyatni samarali rivojlantirishni amalga oshirish uchun huquqiy meyorlarni yaratishga yo‘naltirilgan innovatsiyalarni shakllantirish va amalga oshirishga asoslanishi lozim. Mamlakatni ko‘lamli o‘zgartirish natijasi ham, xalqaro maydondagi O‘zbekistonning nufuzi ham yuqoridagilarning sur‘atiga bog‘liq.

ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2018.
2. Друкер П. Бизнес и инновации. – М.: Вильямс, 2007.

3. Кононов В.М. Инновационная политика в системе национальных приоритетов современной России. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора политических наук. Москва, 2003.

4. Луговая Е.С. Инновации как основа модернизации современного общества. // Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 7. Филос. – 2012. – №2(17).

5. Фалсафа энциклопедик луғат. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2010.

6. Холбоев С. Миллий мустақиллик ва тараққиётнинг ўзбек модели (методология, инновация, тарихий таҳлил). – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2015.

7. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 4-жилд. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”, 2002.

8. Қўчқоров В. Модернизациялашнинг замонавий мезон ва тамойиллари. // Жамият сиёсий тизимини модернизациялаш ва демократлашувининг замонавий тенденциялари (Илмий-амалий конференция материаллари). – Тошкент: “Akademiya”, 2014.